

Lengyel Boldizsár

Türelem kell, és több megértés

(Beszélgetés Nagy Gáspár költővel)

A tájékozatlan olvasó azt is mondhatná, divatba jött Nagy Gáspár. Az 1990-es esztendőben három díjat is kapott. Tavasszal, a márciusi forradalom évfordulóján végre megkapta a József Attila-díjat, amit a szakma már régóta neki szánt. A Szépirodalmi Kiadó gyűjteményes kötetét (Múlik a jövőnk) illette elismeréssel. A Magyar Művészetért Alapítvány kitüntetéseit 1990. november 8-án harnadfőben osztották ki. A megelőzőleg kitüntetett Szécsi Margit és Utassy József költők után most Nagy Gáspár kapta a díjat. Szinte kárpótlásnak is tűnhet ennyi díj. Önkéntelenül adódik a kérdés, hogyan éli meg a költő a sorozatban érkező elismeréseket?

Minden díj elismerést jelent. Fontos az is, kik adják a kitüntetést. A díjakban óhatatlanul benne voltak az elmúlt évtized politikai játszmaí is, melyek körülöttem zajlottak. Nagyon remélem, hogy a legfontosabb mégis gyűjteményes kötetem, a „Múlik a jövőnk” színvonala volt. Azt is tudom, hogy most be kell rendezkednem egy díjakban szegény évtizedre. Így van ez rendjén.

- *A drága emléktű Kormos István mutatott be az „És” hasábjain, 1973-ban. Szerinte abban az időben a költészet huszadik századi népművészetté lett. Ma sokan a költészet haláláról beszélnek. Így van ez?*

- A költészet haláláról beszélni elsiertet vélekedés. Magyarországon hála Istennek változatlanul teremnek a költők. Közülük sokan csak írogató emberek. A költő-óriások kiemelkedéséhez azonban nagyon nagy választék kell. Nálunk, ahogy mondják, a csúcok alatt is hegyek vannak. A hegyek alatt meg komoly dombvonulatok.

Tudjuk, az igazán nagy költők mindig újtók is akarnak lenni. Szerintem mindig szintetizálók is. Sorra kimutatható jeles költőinknél, milyen hatásokat építenek be lírájukba. A költői megszólalásokat tekintve a magyar irodalom igen gazdag, a „Halotti beszédtől” napjainkig. A mi vidékünkön - Közép-Kelet-Európában - a megszólalási forma a szabadság hiányát, a demokrácia nélkülözését pótolta mindig. Nem voltak agórák, ahol az emberek kibeszélhették magukat. Ha több lehetőséget kapunk a vitához, sokan nem fordultak volna a fehér papírhoz. A kényszer vitt sok embert arra, hogy költői képekben, szimbólumokban mondja el, amit gondol.

A világ most jelentőset változott. A publicisztika uralkodik, napjainkban minden kimondható. A költészet ezt az időszakot is túléli. Európának ezen a részén különös adottság a költészet, szükségszerűen mindig jelen lesz.

- *Németh Lászlónál olvastam valahol a következő gondolatot. Egy nagy veszély van, ha a tehetség tökéletesen, direktül kijátssza magát. Azt megölik, azt nem türik. (Az idézet nem szó szerinti!) Veled is így van?*

- Nem tudom, hogyan kell érteni: direktül kijátssza magát! Azt gondolom, van a tehetség, és van az írói vállalás. Erre Németh László a legjobb példa. A tehetség arra törekszik, hogy kijátssza magát.

Az frás etika és erkölcs. A magyar irodalomban ezt így látom. Sors által, történelem által meghatározott. Nem tud függetlenedni, elefántcsont-toronyba zárkózni.

A tehetségnek az a feladata, hogy úgy mutassa meg magát - pőrén és szabadon -, hogy támadható is legyen. A költő különleges alkatú ember. Rendkívüli érzékenységgel kell a világra reagálni mind esztétikai, mind politikai értelemben. Ez óhatatlanul kihívást jelent. Gyakran azért emel szót, ami nagyon privát, de egyben közösségi érvényű is. Elleplezni, taktikusan elkerülni a problémákat nem lehet. A művészi nagyságot is megkérdőjelezi, ha valaki képes különböző alkukra, megfontolásokra, kivárásokra. Egy igazság, egy művészi teljesítmény ha megszületik, az adott. Más kérdés, hogy megjelenik-e vagy sem. Az idejében megszületett és megjelent mű sokat segíthet az alkotónak a pályán, és adott esetben egy nemzetnek a boldogulásában. Korábban írtt versemben úgy fogalmaztam ezt meg - kicsit jószóltam is ezzel -, hogy egy élére állított vers sokat tehet. Igenis szükség van időnként élére állított művekre, melyek nem publicisztikusan, hanem esztétikai megformáltsággal mondanak ki dolgokat. Bátorság, előrelátás, megérzés, kockázatvállalás olyan fogalmak, melyek elől jelentős alkotó nem térhet ki. Napjaink különös vonása, hogy még múltat is kell teremteni, nem csak jövőt. Nem tudjuk, mit hoz a múlt, mert igazán most dolgozzuk fel. De összjáték van múlt és jövő között. A jelennel kell az igazi művészetnek legkevésbé foglalkoznia. Hiszen olyan mértékben benne élünk, hogy nem találunk benne eligazodási pontot. Amit ma megírsz, az a tegnapiodról meg a holnapodról szól inkább. A ma az te vagy, a tollad meg a biológiai jelenléted. De az emlékeidből és a vágyaidból építkezel, és akkor ez már múlt és jövő.

- *A magyar költészetben, úgy tűnik, jelentős szerep jut a közéletiségnek, és visszafogottabban, szemérmesebben tárulkozik ki a személyesség. Miért van ez?*

- A költészet szerintem nagyon személyes. A magyar költészet legjobbjaival igazán nagy kitárulkozások vannak. Gondolj csak Balassira, Adyra, Petőfire. De van egy olyan fajta szemérmessége a költészetnek Magyarországon, hogy az egyénit mindig kapcsolta a legheroikusabb közéletiséghez. Természetesen nem az elmúlt évtizedekben lejáratott közéletiségre gondolok. Igazán jelentős alkotóink sokszor valóban váteszi módon a közösség, a nemzet nevében alkottak, írtak, beszéltek magas esztétikai színvonalon. Egyéni sorsukat is annak rendelték alá. A történelem folyamán ez a magatartás hagyományozódott. Költő-óriásaink szinte kézfogással adták tovább, az utódok pedig ennek vállalásával indultak. Magyarországon nem írhatunk úgy verset, mint esetleg a szerencsésebb nemzetek költői teszik, ahol más volt a történelem. Az anyanyelvünk, a szavaink olyanok, hogy aki verset ír, annak tudnia kell, kik írtak előtte verset. Azzal a felelősséggel is kell érezni. Tudom, minden valamirevaló költő újat akar. De fontosnak tartom azt is, legyen bennünk alázat és hűség a magyar költészet legjobb vonulatával kapcsolatban. Teljesen újat úgysem tudunk kitalálni. A szókészletünk, ha meghalunk, se lesz Arany Jánoséhoz fogható. A világ nem változott annyit, hogy túlságosan sok új elem - mint téma - bekerülhetne a költészetbe. A formán, a képek sűrűségén, intenzitásán lehet vitatkozni. Ezek szerintem részkérdések. Nem

azt kell keresni, mi áll jól, hanem azt, miért frok, miért születik meg a vers. A magyar költészetnek igenis volt és lesz is küldetéstudata.

- *Nagyon szeretsz két filmet, az „Elégiát” és a Kopár szigetet”. Huszárík Zoltán és a japán Shindo filmjéről van szó. Talán származásod, indíttatásod játszik szerepet a vonzódásban?*

- Igen. Nagyon fontos ez számomra. Parasztyerek vagyok, Nyugat-Magyarországról származom. Intenzíven éltem meg gyermekkori éveimet az állatok, a föld közvetlen vonzásában, a falusi közösségben. Rengeteg kedvenc lovam volt, szerettem a tavaszi kiscsikókat. Az Elégia szerintem a szabadságnak egy hatalmas verse. Sokat írtak róla, igazában máig nem tudták felfejteni. Nekem Közép-Európáról, a szabadság hiányáról szól. A ló az embernek a társa egészen a vágóhídig. Japán csak földrajzilag esik távol. Dalainkban viszont közös a pentatónia. A mentalitásuk is hasonló. Talán emlékszel a filmből arra a jelenetre, mikor a kisfiú integet a szüleinek, evezzenek gyorsabban, mert a testvére haldoklik. Az a magyar költészet, mely érvényes és hiteles volta az elmúlt időszakokban állandóan a kisfiúhoz hasonlóan karkörzést végzett. Talán az sem véletlen, hogy mikor Kormos Istvánt megkérdezték váratlanul, mondja el legkedvesebb verssorát, a Himnuszt idézte: „... Nyújts feléje védő kart...”. A japánokra visszatérve, az a keménység is közös bennünk, hogy meg kell művelni a földet, a kis szigetet, és micsoda áldozatok árán! Mindkét filmben az én gyerekkoromat, a gyökereket szóaltatták meg, ahol megtanultam, hogy szolgálatosnak is kell lenni, ha kell integetni, veszélyt jelezni. Huszárík filmje annak a világnak az elmúlását is jelzi. Már húsz éve a flaszteron élek, de a képek állandóan természetiek, csak abból tudok igazán építkezni.

- *Szűcs Géza néhány hete arról panaszkodott keserűen, hogy civakodó ország lettünk. Különösen Erdélyből nézve fájdalmas ez. Te milyennek látod most a társadalmat, azon belül is az értelmiséget?*

- Egyetértek. Különösen nekik lehet ez nehéz. Furcsa esztendő 1990. A nyolcvanas évek nagyon intenzívek voltak. Sokat politizáltunk, sokminden történt. Barátok és szövetségeseink voltunk a veszélyeztetettségben. Szomorú tapasztalni, hogy napjainkban az összefűző szálak elporladnak. Az emberi kapcsolatok minősége a felgyorsult időben romlott, meglazult. Apró különbségeken össze tudunk kapni. Százfelé húzunk. A szabadság eufórikus pillanata után talán van ebben szükségyszerűség is. Erdélyben is így van ez. Kénytelen vagyok azt hinni, bennünk van ez a hajlam. Ha három magyar összeül, egy biztos ellentmond a másik kettőnek, vagy akár mind a három másként gondolkodik. A magyar történelemben sajnos ez mindig így volt. Különösen híres helyzeteinkben. Ritka kivétel 1848 vagy 1956. Magam is észreveszem, hogy valamikori barátaimmal, akikkel együtt voltam Lakitelken, keveset tudok beszélgetni, és apró nézetbeli különbségeink most felnagyítottak.

Sajnos a lelkekben még nem történt meg a rendszerváltás. Sok a félelem, a bizonytalanság. Még mindig sok a lelket mérgező körülmény. A konszolidált kádári-rendszer hatása sokáig él még. Furcsa helyzet volt, amelyben az emberek valamit kaptak. Nem beszéltek arról, ami történt, cserében kaptak egy viszonylagos jólétet. Dolgozhattak ugyan megszakadásig, de összejött egy autó, egy hétvégi ház. Mindenki benne volt ebben a dologban. Természetesen nem értek

egyét azzal, hogy mindenki kollaborált. Igazodtak, meg akartak maradni sokan, vagy azt gondolták, ha beszállnak, jobban tudnak jó irányba hatni.

Még egy észrevétel. Az elmúlt évek jelentős eseményeiben aktívan viszonylag kevesen vettek részt. A többség azt érezheti, hogy kimaradt valamiből. Ettől is elbizonytalanodhattak emberek.

A legfontosabb talán mégis az a mérhetetlen terror volt, amely mindenkire ránehezedett. Kitermelte mindenkiben és minden területen az öncenzúrát. Cserébe születtek a félmondatok, a félművek.

Napjaink radikális változásaihoz lelkiekben nehéz igazodni. Türelem kell és több megértés. Aki bűnös, annak legyen büntudata. De mindenkit nem ítélhetünk el, mert itt élt, itt szfvott levegőt, és elviselte, ami történt. Súlyozni és árnyalni kell. Nem lehetünk újra bűnös nemzet. Aki becsületes, aki dolgozni akar, azokra mind szükség van.

- Egy évtized van hátra ebből az évezredből. Mit vársz az utolsó tíz évtől? Milyennek látod az ezredfordulót?

- Szeretném hinni, hogy az utolsó évtized hoz még több örömet. Hiszen oly kegyetlen volt ez a század, hogy az utolsó tíz évhez megérdemelnénk a „jóvátételt”. Hiszem, valamennyire sikerülni is fog. Az elmúlt századvég is derűsen búcsúzott saját századától. Most is van erre esély. Az embereken múlik. Fontosnak tartom ebből a szempontból, hogy a két nagyhatalom szellemileg, akaratban partner. Az más kérdés, hogy a világ gazdagabb része mit tud segíteni a lerongyolódott országokon Közép-Kelet-Európában. A segítő szándék jelenleg érzékelhető.

Sok múlik azon is, sikerül-e tovább csökkenteni a fegyverzeteket. A felszabaduló forrásokat gazdasági, szellemi javak megtermelésére fordíthatná az emberiség. Derűsebb világ teremődne általa. Az emberrel szemben annyi bűnt, borzalmat követek el az elmúlt században, hogy méltán várunk vég esztendőket. Különösen ebben a térségben, ahol mi is élünk, és ahol megbűnhődtük már a múltat és a jövőndőt egyaránt.

Tudom, a borulatóbbak harmadik világháborúról is beszélnek. Szerintem lett annyira bölcs az emberiség, hogy ilyen hibát ne kövessen el. Egy újabb háború után a bunkóval tudnánk csak újrakezdeni, és a barlangokkal. Ha egyáltalán túlélünk egy totális pusztítást. A politikusok is tisztában vannak ezzel.

Mindezekről függetlenül óriási tehetségünk van ahhoz, hogy a földet a civilizációval pusztítsuk el. A természet tönkretétele azonos eredményt hoz, mint egy esetleges világháború. A levegő, a vizek szennyezésének álljt kell parancsolni! Ez is az emberen múlik. Elérkezett tehát az idő, hogy magát az embert jobba tegyük. Tudatosítani kell, hogy egymásra vagyunk utalva, hogy szót kell értenünk minden fontos kérdésben. Az országok külön-külön nem tudják megoldani boldogulásukat, nem tüntethetik el a meglévő jelentős különbségeket. Az előbb-utóbb visszaüt, hogy valahol éhen halnak, máshol dúskálnak a javakban. Emberként és alkotóként egyaránt gyötörnek ezek a különbségek. A művészeknek kötelességük ezekről beszélni, ezeket a szörnyű ellentmondásokat felmutatni. Mindannyian teremtmények vagyunk ezen a földön, meg kell, hogy férjünk rajta. Tudom, hogy egy vers, egy regény keveset tud tenni ennek érdekében, mégis meg kell próbálnunk a lehetetlent. Nem lehetünk érzéketlenek mások gondjai iránt sem itthon, sem a nagyvilágban.